

Göçmen Sağlığı, Sağlığa Erişim ve Koruyucu-Önleyici Uygulamalar

Sümeyye ÖZMEN¹
Kübranur KOCAKAYA²

GİRİŞ

Son yıllarda Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de göç oranının arttığı bilinmektedir. Jeopolitik konumu ve izlediği politikalar nedeni ile dünyanın en fazla göçmen nüfusuna sahip ülkelerinden biri olan Türkiye’de farklı statülerde göçmenler bulunmaktadır (Uluslararası Göç Örgütü, [IOM-International Organization for Migration], 2023). Mülteci veya göçmen statüleri fark etmeksizin diğer insanlar gibi eşit seviyede sağlık hizmetlerine erişmesi imkanına kavuşmaları, temel bir insan hakkıdır (Dünya Sağlık Örgütü [WHO-World Health Organization], 2019).

Göç, basit bir yer değişikliği olarak görülse de; toplumsal düzeyde fiziksel ve ruhsal sağlık başta olmak üzere pek çok alanda etkileri olmaktadır. Göçmenler, yer değiştirme sürecinin olumsuz yansımalarını göç öncesi, göç yolculuğu ve göç sonrası olmak üzere tüm dönemlerde yoğun bir şekilde yaşamaktadır. Göçmenlerde kronik hastalıklar, bulaşıcı hastalıklar, üreme sistemi problemleri, beslenme bozuklukları ve psikolojik hasarlar öne çıkan sağlık sorunları olmaktadır (Akalin ve Özargun, 2022). Ayrıca hipotermi, yanık, gastrointestinal hastalıklar, üst solunum yolu hastalıkları, uyuz ve döküntü gibi cilt hastalıklarıyla karşılaştıkları da ifade edilmektedir (WHO,

¹ Doç. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İİBE, Sağlık Yönetimi Bölümü, sumeyyeozmen@gmail.com, ORCID iD: 0000-0002-3056-0872

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sağlık Yönetimi AD., kubranurkocakaya@hotmail.com, ORCID iD: 0009-0006-4600-5781

uzun vadeli iyileştirme ve geliştirme planlarının hazırlanmasının faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda tercüme hizmetleri yaygınlaştırılmalı ve ilgili kuruluşlarda dil bilen personel istihdamı gerçekleştirilmelidir. Sağlık personelinin iş yükü hafifletilerek yaşanan yoğunluğun önüne geçilmeli ve göçmenlere empatik davranma konusunda gerekli eğitimler verilmelidir. Göç eden bireylere koruyucu ve önleyici sağlık kuralları ve hijyen eğitimleri verilmelidir. Ayrıca dil kursları düzenlenmeli, eğitilmiş ve nitelikli göçmenlere ise çalışma fırsatları konusunda destek verilmelidir. Birinci basamak sağlık hizmetlerinin ve ruh sağlığı merkezlerinin sayısı göçmenlerin yoğun olduğu bölgelerde artırılmalı ve erişimleri kolaylaştırılmalıdır.

Göç olgusunun küresel anlamda etkilerinin olması ise tek bir muhatabının olmadığına göstergesidir. Göç alan ülkelerin sağlık sisteminin ihtiyaçlara yanıt verebilmesi için güçlendirilmesinin ve sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla uluslararası iş birliklerinin artırılmasının toplum sağlığı ve ülke ekonomisi açısından faydalı olacağı öngörülmektedir. Göç sürecinin meydana getirdiği olumsuz şartlardan etkilenen özellikle çocuk ve kadınlara yönelik fiziksel ve ruhsal sağlıklarını korumak için gerekli çalışmalar yapılmalıdır. Sunulan desteklerden daha az yararlanmak durumunda kalan kadınlara yönelik güvenli alanların oluşturulması ve travmalarının tedavi edilmesi; bebek ve çocukların ise beslenmesinin desteklenmesi konularında ulusal ve uluslararası kuruluşların gıda yardımlarının yapılması adına gerekli adımlar atılmalıdır.

KAYNAKLAR

- AFAD (2015). *Katılım payı*, Erişim linki: https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/2311/files/2015_8_Gecici_Koruma_altındaki_Yabancılara_Iliskin_Saglik_Hizmetlerinin_Yurutulmesi.pdf Erişim Tarihi: 04.07.2023.
- AFAD (2017). *Türkiye'deki Suriyelilerin demografik görünümü, yaşam koşulları ve gelecek beklentilerine yönelik saha araştırması*, Ankara: Başbakanlık Afet ve Acil Durum Başkanlığı.
- Ağır, O. (2018). Türkiye'deki Suriyelilere sağlanan kamusal hizmetlere yönelik bir değerlendirme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(2), 111-128.
- Akalın, B. ve Özgün, G. (2022). *Mülteci ve sığınmacıların sağlık hizmetlerine erişim ve yararlanmalarında yaşanan sorunlara bakış*. Kantaş Yılmaz, F. ve Türkoğlu, M. C. (Ed.). İçinde: *Göçmen Sağlığı: Yönelimsel Bakış Açısıyla Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılar*. (1. Baskı, s. 83-108), Akademisyen Kitabevi.

- Akgül, S., Hüsnü, Ş., Derman, O., Özmer, E., Bideci, A. ve Hasanoğlu, E. (2019). Mental health of Syrian refugee adolescents: How far have we come?. *Turkish Journal of Pediatrics*, 61(6), 839-845. <https://doi.org/10.24953/turkjpmed.2019.06.003>
- Aksakal, E. N. (2019). Göçmenlere yönelik bağışıklama hizmetleri, İçinde: *Göç ve Sağlık* (T.C. Sağlık Bakanlığı Yayın No: 1147, s 82-90), Uzerler Matbaacılık.
- Aksu, A. ve Yılmaz, D. V. (2020). Suriyeli göçmen kadınların üreme sağlığı sorunları ve çözüm önerileri. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 36(2), 117-125.
- Atak, M. (2016). Göçmen gruplarında halk sağlığı sorunları ve yönetimi. *SD (Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü) Dergisi*, 40, 24-25.
- Aygün, O., Gökdemir, Ö., Bulut, Ü., Yaprak, S. ve Güldal, D. (2016). Bir toplum sağlığı merkezi örneğinde sığınmacı ve mültecilere verilen birinci basamak sağlık hizmetlerinin değerlendirilmesi. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 10(1), 6-12. <https://doi.org/10.5455/tjfmpe.199143>
- Aysan, Ü. (2022). Türkiye'deki Suriyelilerin ruh sağlığı ihtiyaçları ve sunulan hizmetler. Kantaş Yılmaz, F. ve Türkoğlu, M. C. (Ed.). İçinde: *Göçmen sağlığı: Yönetel bakış açısıyla Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılar*. (1. Baskı, s. 63-82), Akademisyen Kitabevi.
- Aytaç, Ö. & Kurttaş, M. Ç. (2015). Sağlık-hastalığın toplumsal kökenleri sağlık sosyolojisi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(1), 231-250.
- Balcılar, M. (2016). *Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin sağlık durumu araştırması Türkiye'de yaşayan Suriyeli mültecilerde bulaşıcı olmayan hastalık risk faktörleri sıklığı*. AFAD Yayını, Sağlık Bakanlığı, World Health Organization.
- Balic, D., Rizvanovic, M., Cizek-Sajko, M ve Balic, A. (2014). Age at natural menopause in refugee and domicile women who lived in Tuzla Canton in Bosnia and Herzegovina during and after the war. *Menopause*, 21(7), 721-725. <https://doi.org/10.1097/GME.0000000000000173>
- Baş, M., Molu, B., Tuna, H. İ. ve Baş, İ. (2017). Göç eden ailelerin sosyo-kültürel ve ekonomik değişiminin kadın ve çocuk yaşamına etkisi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 1680-1693.
- Bateman-House, A. and Fairchild, A. (2008). Medical examination of immigrants at Ellis Island. *AMA Journal of Ethics*, 10(4), 235-241. <https://doi.org/10.1001/virtualmentor.2008.10.4.mhst1-0804>
- Beşer, A. ve Tekkaş Kerman, K. (2017). Göç eden bireylerin öncelikli sağlık sorunları ve sağlık hizmetine ulaşımdaki engeller. *Türkiye Klinikleri J Public Health Nurs-Special Topics*, 3(3), 143-148.
- Bhugra, D. (2004). Migration distress and cultural identity. *British Medical Bulletin*, 69, 129-141. <https://doi.org/10.1093/bmb/ldh007>
- Chuah, F. L. H., Tan, S. T., Yeo, J. ve Legido-Quigley, H. (2018). The health needs and Access barriers among refugees and asylum- seekers in Malaysia: a qualitative study. *International Journal for Equity in Health*, 17(1), 1-15. <https://doi.org/10.1186/s12939-018-0833-x>
- ÇSGB, (2021). *Yabancıların çalışma izinleri*. <https://www.cs.gb.gov.tr/media/90062/yabancii-zin2021.pdf> Erişim Tarihi: 04.07.2023.
- ÇSGB, (2022). *Geçici koruma sağlanan yabancılar*. Erişim linki: <http://calismaizni.gov.tr/calisma-izni-hakkinda/gecici-koruma/> Erişim Tarihi: 04.07.2023.
- Davis, C. ve Wanninger, A. (2017). *Mental health and psychosocial support considerations for Syrian refugees in Turkey*. Erişim linki: <https://internationalmedicalcorps.org/wp-con>

- tent/uploads/2017/07/Mental-Health-and-Psychosocial-Support-Considerations-for-Syrian-Refugees-in-Turkey.pdf Erişim Tarihi: 04.07.2023.
- Demir, G. ve Arıöz, A. (2014). Göç eden kadınların sağlıklı yaşam biçimi davranışları ve etkileyen faktörler, *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 1-8.
- Deniz, A. ve Yıldırım Y. (2018). Göçün başka bir boyutu: Kronik hastalıklar. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 27(3), 261-273. <https://doi.org/10.17827/akt.356378>
- Deveci, S.E., Açık, Y. & Rahman, S. (2010). Elazığ'ın kenar semtlerinde yaşayan kadınların yaşam koşulları ve sağlık riskleri. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 9(1), 45-50.
- Ekmekçi, P. E. (2017). Syrian refugees, health and migration legislation in Turkey. *Journal of Immigrant and Minority Health*, 19(6), 1434-1441. <https://doi.org/10.1007/s10903-016-0405-3>
- Ereş, F. (2015). Türkiye'de göçmen eğitimi sorunsalı ve göçmen eğitiminde farklılığın yönetimi, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 17-30.
- GİB (2017). *Türkiye göç raporu 2016*. Erişim linki: https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/YillikGocRaporlari/2016_yiik_goc_raporu_haziran.pdf Erişim Tarihi: 04.07.2023.
- GİB (2019). *Geçici koruma yönetmeliği*. Erişim linki: <https://www.mevzuat.gov.tr/Mevzuat-Metin/21.5.20146883.pdf> Erişim Tarihi: 04.07.2023.
- GİB (2023). *Göç istatistikleri*. Erişim linki: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> Erişim Tarihi: 04.07.2023.
- Gültaç, A. ve Balçık, P. Y. (2018). Suriyeli sığınmacılara yönelik sağlık politikaları. *Sakarya Tıp Dergisi*, 8(2), 193-204. <https://doi.org/10.31832/smj.394732>
- Gümüş, G., Kaya, A., Yılmaz, S. G., Özdemir, S., Başbüyük, M. ve Coşkun, A. M. (2017). Suriyeli mülteci kadınların üreme sağlığı sorunları. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 3(1), 1-17.
- Gümüş, Y. (2015). Göçün sağlık üzerindeki etkileri. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 18(1), 63-67. <https://doi.org/10.17049/ahsbd.24722>
- Gün, Z. ve Bayraktar, F. (2008). Türkiye'de iç göçün ergenlerin uyumundaki rolü. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 19(2), 167-176.
- Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, (2020). *Yabancı uyruklular polikliniği*. Erişim linki: <https://hsgm.saglik.gov.tr/yaabanc%C4%B1-uyruklar-poliklini%C4%9Fi.html> Erişim Tarihi: 04.07.2023.
- IFRC (2013). *Nutrition guidelines*. Geneva: IFRC. Erişim linki: <https://preparecenter.org/wp-content/sites/default/files/nutrition-guidelines-2013.pdf> Erişim Tarihi: 04.07.2023.
- ILO, (2020). *Türk işgücü piyasasında Suriyeli mülteciler*. Erişim linki: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_739463.pdf Erişim Tarihi: 04.07.2023.
- IOM (2017a). *Health of migrants: Resetting the agenda*. Erişim linki: <https://publications.iom.int/books/health-migrants-resetting-agenda> Erişim Tarihi: 04.07.2023.
- IOM (2017b). *IOM Regional response to the Syria crisis*. Erişim linki: https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/situation_reports/file/IOM_Regional_Response_to_the_Syria_Crisis_Sitrep_February_2017.pdf Erişim Tarihi: 04.07.2023.
- IOM (2019). *World migration report 2020*. Erişim linki: https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf Erişim Tarihi: 04.07.2023.
- IOM (2023). *Türkiye'de göç*. Erişim linki: <https://turkiye.iom.int/tr/turkiyede-goc> Erişim Tarihi: 04.07.2023.

- Kahraman, S. ve Kaplan, F. (2020). Türkiye’de kızamık hastalığının son yıllarda artma nedenleri. *Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 175-183. <https://doi.org/10.46413/boneyusbad.757720>
- KAMER. (2017). *Sığınmacı kadınlar beş il raporu*. https://www.kamer.org.tr/icerik_detay.php?id=254 Erişim Tarihi: 04.07.2023.
- Karadağ, Ö. ve Altıntaş, K. H. (2010). Mülteciler ve sağlık. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 9(1), 55-62.
- Karakaya, E., Coşkun, M. A. ve Özerdoğan, N. (2017). Suriyeli mülteci kadınların doğurganlık özellikleri ve etkileyen faktörler: Kalitatif bir çalışma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(48), 417-428. <https://doi.org/10.17719/jisr.2017.1512>
- Keleşmehmet, H. (2019). *Suriyeli göçmenlerin göçmen sağlığı merkezlerinde sunulan sağlık hizmetlerinden yararlanma durumu*, (Uzmanlık Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Aile Hekimliği ABD.
- Kirmayer, L. J., Narasiah, L., Munoz, M., Rashid, M., Ryder, A. G., Guzder, J., Hassan, G., Rousseau, C. ve Pottie, K. (2011). Common mental health problems in immigrants and refugees: General approach in primary care. *CMAJ*, 183(12), E959-E967. <https://doi.org/10.1503/cmaj.090292>
- Kördeve, M. K. (2017). Suriyeli mültecilerin sağlık hizmetlerine erişimi: Bir alan araştırması, *Sağlık Yönetimi Dergisi*, 1(2), 1-12.
- Kurtuldu, K. ve Şahin, E. (2018). Göçün kadın yaşamı ve sağlığı üzerine etkileri. *Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 37-46.
- Küçükkendirci, H. ve Batı, S. (2020). Konya’da sağlık çalışanlarının mülteci ve sığınmacılara bakış açısının değerlendirilmesi. *Genel Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2(2), 28-39.
- Mardin, D., Özvarış, Ş. B., Sakarya, S., Kayı, İ., Gürsoy, G., Yukarıkır, N. ve Başpınar, A. (2020). Covid-19 sürecinde Türkiye’de göçmen ve mültecilerin durumu, *Sağlık ve Toplum, Özel Sayı*, 112-118.
- Molina, H. (2012). *The review of health and nutrition indicators in early childhood*. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO).
- Mülteci Hakları Merkezi (2017). *Suriye’den gelen sığınmacılar için Türkiye’de eğitim hakkı sorular ve yanular*. Erişim linki: www.mhd.org.tr/images/yayinlar/MHM-7.pdf Erişim Tarihi: 04.07.2023
- ORSAM. (2014). Suriye’ye komşu ülkelerde Suriyeli mültecilerin durumu: Bulgular, sonuçlar ve öneriler, Rapor No: 189. Erişim linki: <https://orsam.org.tr/tr/suriye-ye-kom-su-ulkelerde-suriyeli-multecilerin-durumu-bulgular-sonuclar-ve-oneriler/> Erişim Tarihi: 04.07.2023.
- Önal, A. ve Keklik, B. (2016). Mülteci ve sığınmacıların sağlık hizmetlerine erişimde yaşadığı sorunlar: Isparta ilinde bir uygulama. *Vizyoner Dergisi*, 7(15), 132-148. <https://doi.org/10.21076/vizyoner.252112>
- Özen, Ş., Antar, S., Özbulut, Ö., Altındağ, A. ve Oto, R. (2001). İç göç yaşayan bir grup lise öğrencisinde ruhsal belirti şiddetinin cinsiyet ile ilişkisi. *Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Dergisi*, 8(3), 156-162.
- Özmen, S. (2019). Etnik köken, ırk, sosyal sınıf ve sağlık. Özer, Ö. ve Şantaş, F. İçinde: *Sosyolojik boyutlarıyla sağlık*. (1. Baskı, s. 196-210), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Özpinar, E. (2016). Suriye krizi Türkiye’de halk sağlığını nasıl etkiliyor?. *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı*, Erişim linki: <https://www.tepav.org.tr/upload/fi>

- les/1459934270-4.Suriye_Krizi_Turkiye__de_Halk_Sagligini_Nasil_Etkiliyor.pdf Erişim Tarihi: 04.07.2023.
- Sağlık Bakanlığı, (2015). *Geçici koruma altına alınanlara verilecek sağlık hizmetlerine dair esaslar yönergesi*. Erişim linki: <https://dosyasb.saglik.gov.tr/Eklenti/1376,saglik-bakanligi-gecici-koruma-yonergesi-25032015pdf.pdf?0> Erişim Tarihi: 04.07.2023.
- Saruç, S. ve Kaya Kılıç, A. (2015). Toplum ruh sağlığı merkezinden hizmet alan hastaların sosyal profili ve merkezde verilen hizmetler, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 26(2), 53-71.
- Savar, E. ve Kedikli, U. (2019). Türkiye’de mülteci ve sığınmacılara sağlanan imkanlar ve uyum sorunları: Çankırı örneği, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 15(4), 1119-1142. <https://doi.org/10.17130/ijmeb.2019456401>
- Savaş, Göç ve Sağlık Sempozyumu Sonuç Bildirgesi. (2016). *Toplum ve Hekim*, 31(2), 150-155.
- Sezen, İ., Turan, M. ve Kaya, A. A. (2018). Türkiye’de Suriyeli misafirler ve ilişkilendirilen bulaşıcı hastalıklar, *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(4), 119-127.
- Sharara, S. L., ve Kanj, S. S. (2014). War and infectious diseases: Challenges of the Syrian civil war. *PLOS Pathogens*, 10(11), 1-4. <https://doi.org/10.1371/journal.ppat.1004438>
- Sihhat Projesi (2020). *Proje faaliyetleri*. <http://www.sihhatproject.org/faaliyetler.html> Erişim Tarihi: 04.07.2023.
- Solgun, C. ve Durat, G. (2017). Göç ve ruh sağlığı, *J Hum Rhythm*, 3(3), 137-144.
- Söğüt, K. ve Bilge, Ç. (2021). Protecting and improving health for refugee women: a nursing approach, *İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi (JOHASS)*, 4(1), 192-206. <https://doi.org/10.53048/johass.879451>
- Sungur, C., Kar, A., Kıran, Ş. ve Macit, M. (2019). Sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının değerlendirilmesi: Klinik sağlık hizmeti alan hastalar üzerinde bir araştırma. *Balkan Journal of Social Sciences*, 8(15), 43-52.
- Tanır, G. ve Yalçınkaya, R. (2022). Dünyada ve ülkemizde kıyametin yeniden ortaya çıkışı: Nedenler ve sonuçlar, *Klinik Dergisi*, 35(3), 120-125. <https://doi.org/10.36519/kd.2022.3742>
- Tengilimoğlu, D., Zekioğlu, A., Budak, F., Eriş, H. ve Younis, M. (2021). Refugees’ opinions about healthcare services: a case of Turkey. *In Healthcare*, 9(5), 490. <https://doi.org/10.3390/healthcare9050490>
- Turan, M., Kaya, A. A. ve Sezen, İ. (2018). Türkiye’deki Suriyeli misafirler ve ilişkilendirilen bulaşıcı hastalıklar. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(4), 119-127.
- Turhan, S., Gürsoy, S. ve Karakullukçu, S. (2021). Türkiye’de göçmenlere sunulan sağlık hizmetleri için yürütülen iletişim çalışmaları. *Turkish Journal of Public Health*, 19(3), 286-294. <https://doi.org/10.20518/tjph.891519>
- Tuzcu, A. ve Bademli, K. (2014). Göçün psikososyal boyutu. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 6(1), 56-66.
- Tuzcu, A. ve Ilgaz, A. (2015). Göçün kadın ruh sağlığı üzerine etkileri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 7(1), 56-67.
- TÜİK, (2022). *Nüfus ve konut sayımı 2021*. Erişim linki: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Population-and-Housing-Census-2021-45866#:~:text=Y%C3%BCksek%C3%B6%C4%9Fretim%20mezunlar%C4%B1n%C4%B1n%20oran%C4%B1%20%17%2C6,oran%20%25'e%20y%C3%BCkseldi> Erişim Tarihi: 04.07.2023.
- Türk Kızılayı ve Dünya Gıda Programı, (2019). *Türkiye’deki sığınmacılar geçim kaynakları anket bulguları*. Erişim linki: <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/77437> Erişim Tarihi: 04.03.2023.

- TTB. (2014). *Suriyeli sığınmacılar ve sağlık hizmetleri raporu*. TTB Yayınları.
- TEPAV, (2021). *İşgücü piyasasında Suriyeliler*. Erişim linki: https://www.tepav.org.tr/upload/mce/2021/haberler/isgucu_piyasasinda_suriyeliler_arz_ve_talep_yanli_analizler.pdf Erişim Tarihi: 04.07.2023.
- UNICEF, (2016). *Türkiye’de Suriyeli çocuklar*. Erişim linki: <https://www.unicef.org/turkiye/media/5356/file/T%C3%BCrkiye'deki%20Suriyeli%20%C3%87ocuklar%20Bilgi%20Notu%20Ekim%202016.pdf> Erişim Tarihi: 04.07.2023.
- UNDP, (1994). *Human development report 1994*. Oxford University Press.
- Voss, M., Wahedi, K., and Bozorgmehr, K. (2020). *Health security in the context of forced migration*. Cham: Springer.
- WHO, (2007). *The world health report 2007: a safer future: Global public health security in the 21st century*. World Health Organization Press.
- WHO, (2015). *Syrian Arab Republic annual report 2015*. Erişim linki: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/327290/COPub_SYR_2016_EN_7042.pdf?sequence=1&isAllowed=y Erişim Tarihi: 04.07.2023.
- WHO, (2016). *Promoting the health of migrants: Report by the secretariat*. Sixty-ninth World Health Assembly: World Health Organization; 2016, Erişim linki: https://apps.who.int/gb/ebwha/pdf_files/WHA69/A69_27-en.pdf Erişim Tarihi: 04.07.2023.
- WHO, (2019). *Promoting The Health of Refugees and Migrants: Draft Global Action Plan, 2019-2023*. World Health Organization 72nd World Health Assembly, 2019. <https://www.who.int/publications/i/item/promoting-the-health-of-refugees-and-migrants-draft-global-action-plan-2019-2023> Erişim Tarihi: 04.07.2023.
- WHO, (2021). *World health statistics reports*. Erişim linki: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/342703/9789240027053-eng.pdf> Erişim Tarihi: 04.07.2023.
- Yağmur, Y. ve Aytekin, S. (2018). Mülteci kadınların üreme sağlığı sorunları ve çözüm önerileri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 11(1), 56-60.
- Yaşar, M., İnal Kızıltepe, G., Uyanık, Ö., Özsüer, S., Kandır, A. ve Aslan, V. (2015). Afyonkarahisar ilinde zorunlu ikamet eden sığınmacı kadınların sosyal destek algılarının incelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 14(33), 9-27. <https://doi.org/10.21560/spcd.21263>
- Yaylagül, N. K. ve Aslan, M. (2020). Yaşlılık mültecilik ve sosyal dışlanma: Suriyeli yaşlı mültecilerin deneyimleri. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29(4), 406-422. <https://doi.org/10.35379/cusosbil.772509>